

Om Khivas Befolkning

Geografisk Tidsskrift, Bind 25 (1919)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/gto/gto_0025-PDF/gto_0025_68021.pdf

Link til website:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=68021>

pdf genereret den : 22/5-2008

som Sumatras Urbeboere, være forsvundet eller optaget i de omboende Malajer eller Ulunesere.

Musik og Sang skal være ukendt hos Kubuerne. Urskovens dystre Tavshed har lagt sit Baand paa enhver Ytring af Livsglæde. En Kubu ejer ikke andet end sit vidunderlige Kendskab til Skoven og alt, hvad der lever deri. Paa sine Togter i Urskoven er han imidlertid uden Sidestykke, og man kommer uvilkaarligt til at mindes Kipling's pragtfulde Mowgli i Junglebogen. Hver Lyd, hvert Tegn forstaar han at tyde, og aldrig hugger han sig Vej gennem Urskovens filtrede Net; som det halvville Dyr, han er, kryber og kravler han over og under Lianerne og de væltede Træstammer uden nogen-sinde at tage fejl af Vejen.

Om Indgaaelse af Ægteskabet ved jeg intet ud over, at Børnene følger Moderens Stamme, ikke Faderens. Lige saa lidt ved jeg med Sikkerhed noget om deres Religion. Enkelte har et Kryds tatoveret paa Nakken som Værn mod alt ondt, der nærmer sig bagfra; men mere har jeg ikke kunnet faa op-

lyst. Sandsynligvis er hele deres Religion indskrænket til en Frygt for onde Aander som hos andre lavt staaende Naturfolk. Ved deres Begravelser iagttages ingen Ceremonier. Den afdøde bliver simpelthen lagt paa en Baare af flettede Grene i et Træ, og jo højere hans Stilling har været i levende Live — o: jo dygtigere han har været som Jæger eller jo ældre han var —, des højere er Træet, hvor han sover sin sidste Søvn. Den ældste i Stammen tager nu Afsked med Træet for et Tidsrum af 3 Aar. Efter denne Tids Forløb er der naturligvis intet tilbage af Liget, og Stammen kan, hvis den vil, vende tilbage igen. Før den Tid bliver Træet og dets Omgivelser skyet som Bosted for den afdødes Sjæl.

— Og hermed vil jeg slutte min Skildring af disse mærkelige Mennesker. Meget har jeg ikke kunnet berette om dem, men maatte dette lidet bidrage til at vække Interessen for dette til Undergang dømte Folk, Sumatras sidste Urbeboere, før det er for silde.

Om Khivas Befolkning

Af

Professor Ole Olufsen.

Khiva, ja hvor ligger Khiva. Kun faa kender dette lille Land. Men Khiva ligger ogsaa godt gemt i en Afkrog af Verden langt udenfor den internationale Alfarvej. Her kommer ingen Turister. Desværre for dem selv; thi Khiva er geografisk set et interessant lille Land med en Historie, der kan staa Maal med de europæiske Rigers, ikke alene hvad angaar Krig, Mord, Plyndring og andre Grumheder, men ogsaa i Henseende til Kultur, dette tvetydige Væsen, der har blomstret i Khiva i de Tider, da vore Forfædre var rene Barbarer, som man ynder at kalde de Folk, der materielt set lever et primitivt Liv. Enhver Tid og ethvert Udviklingsstrin har sin Maade at være barbarisk paa, og erfaringsmæssigt synes den ene ikke at være stort forskellig fra den anden i Realiteten. Kun Formen ændrer sig.

Khiva er et lille Land af Størrelse som Danmark; men det har kun c. 800,000 Indbyggere. Det er nu det mindste af de endnu til en vis Grad

selvstændige muhammedanske Riger i Mellemasien, men har tidligere gjort sig større paa de omliggende Landes Bekostning, og det har til alle Tider spillet en Rolle i den Statsmagtskoncert, der repræsenteredes af Kaukasuslandene, Persien, Afghanistan, Turkestan, Bokhara, Khiva og Turkomanner- og Kirgisersamfundene i Transkasprien, det gamle Margiana.

Hvorledes de politiske Forhold i Øjeblikket er i Khiva, er det vanskeligt i disse Tider at faa noget Begreb om. I Kejsertiden i Rusland var Landet ligesom Bokhara en Vasalstat af Rusland. Khanen regerede despotisk og uafhængig indadtil; men al Forbindelse med Udlandet skete igennem den russiske Regering. Dog hvad Land og Folk angaar, har Bolschevismen sikkert ikke kunnet forandre meget. Khiva danner omtrent en ligebenet Trekant med Toppunkt midt inde i Transkasprien og Amu Darja Floden som Hypotenuse. Det græn-

ser til Aralsoens Bred og ejer desuden en smal Strimmel Land langs med Amu Darjas vestre Bred.

For os Danske, der besøgte det i 1899, havde det sin særlige Interesse derved, at det var et udpræget agerdyrkende Land, og tilmed et af de bedst dyrkede muhammedanske Lande i Mellem- og Centralasien. Den daværende Khan var selv en interesseret Agerdyrker, og hans og hans Stormænds Godser og Haver var det en Fornøjelse at besøge.

Landet vandes ved Kanaler fra Amu Darja Floden, og Vandet hæves op paa Markerne ved Mølleværker, der enten drives af Strømmen, eller hvad der er det almindeligste, trækkes af et eller andet Husdyr, en Kamel, Okse, Hest eller et Æsel. Afspærret af Ørkener og vide Stepper fra den øvrige Verden levede Befolkningen med deres Khan, deres Agerbrug, Havebrug, Kvægavl og Sejlsads paa Amu Darja for sig selv en oldtidsagtig Tilværelse. Jeg har tidligere i dette Tidsskrift givet Beretninger fra dette Land og skal her tilføje nogle Oplysninger vedrørende Befolkningen og dens Liv.

Naar vi kommer ind i disse Egne, da mindes vi de gamle historiske Navne fra Landenes Stormagtstid, fra den Tid da meget af Europa stod paa Barbarstandpunktet. Navnene Sogd eller Sogdiana, det nuværende Turkestan og Bokhara, hvori det gamle Maracanda, det nuværende Samarkand, var Hovedcentret; Kharezsm eller Khavarizm, det nuværende Khiva; Margiana, det nuværende Transkaspien; Baktrien, det nuværende afghanske Turkestan o. s. v. De gamle Folkenavne Parther, Skyther og Meder dukker op i vor Erindring i dette Asiens Mellem-Europa, i hvis Historie Alexander den Store, Tamerlan og Dschengiskhan staar som blodige Milepæle. De store Religioner som Zoroasters eller Zarathustras Ild- og Lysreligion og Islam har haft og har nu for den sidste Vedkommende sit faste Arnested i disse Egne. Kristendommen, repræsenteret af den nestorianske Kirke, havde i sin Tid her sit Operationsterræn, der strakte sig over disse Egne fra Nordpersien til tværs over Kina, altsaa fra Middelhavet til Stillehavet; fra denne Kirkes første Tid til endog i det 13. Aarhundrede fandtes her kristne Menigheder paa forskellige Steder lige fra Kaspiahavets Bredder til Øst-Turkestan.

Over disse Egne strøg de store Folkevandringer: Kirgisernes og Kalmykkernes Sværme og Karakalpakkerne; de sidste er de mindst kendte, men har spillet en stor Rolle i Mellemasien. Herover drog de tyrkiske Skarer fra Nordøst igennem Oxus- og Jaxartes-

Landene til Europas Strande og Lande. Kineserne var i Landenes graa Oldtid trængt frem i Vest-Turkestan, vistnok til Samarkand og maaske til Bokhara, men har senere trukket sig tilbage bag Tian-schans Bjerge.

Efter alt, hvad man kan faa ud af Historien i Mellemasien, var Landene saa langt, man kan gaa tilbage i Tiden, befolket med Iranere, som efterhaanden under Zoroasters Religion havde hævet sig til en betydelig Kultur og Velstand.

Khiva beboes af Øsbeger eller Usbeger, Turkomanner, Karakalpaker, Kirgisere, der kalder sig Fribyttene (Kasakker), Sarter eller rettere Tadsjikere og Persere. Øsbegerne er den herskende Race, og den sætter Præget paa Khiva og alt khivinsk. Det er en tyrkisk Folkestamme, der for Størstedelen er bosat og driver Agerdyrkning eller er Hel- eller Halvnomader lige fra Sydspidsen af Aralsoen til langt ind i Kina. Den inddeles i 32 Taifer eller Stammer, nemlig: Kungrad, Kiptjak, Khitai, Mangit, Nøks, Naiman, Kulan, Kiet, As, Tas, Sujat, Djagatai, Ujgur, Akbet, Dørmene, Øsjyn, Kandsjigaly, Nagai, Balgali, Miten, Djelair, Kenegös, Kanli, Ischkili, Böjyrly, Altsjén, Atschmayli, Karakursak, Birkulak, Tirkisch, Kellekeser og Ming.

I Khiva findes Medlemmer af de fleste Stammer. Khivinseren er stolt af sin usbegiske Nationalitet, men ellers er Stammerne meget spredt lige fra Khiva til Jarkend i kinesisk Turkestan. Usbegerne har imidlertid ligesom Orientalerne i det hele stor Sans for Genealogi, og det hænder ikke sjælden, at Usbeger fra Østturkestan og Khiva er klare over, at de tilhører den samme Familie, trods baade deres Ansigtstræk og Sprog i Tidernes Løb af geografiske Grunde er bleven meget forskellige.

Navnet Øsbeg, der gennemgaaende i Mellem- og Centralasien nu nærmest udtales som Usbeg, hvorfor jeg ogsaa i Reglen vil bruge denne Stave- maade i dette Arbejde, har politisk eller social Betydning, men ingen ethnisk. De tyrkiske Elementer i Khiva, Bokhara og Turkestan har antaget Navnet i Begyndelsen af det 16. Aarh., efter at Scheibani Mehemmed Khan, en Sønesøn af den berømte Abdul Khair-Khan, gjorde Ende paa Timuridernes saa stolte Magtberedømme. Hans Hær bestod for Størstedelen af Tyrker, der nomadiserede imellem Aralsoen og Jaik. Her havde nemlig allerede Navnet Øsbeg en god Klang; det betød saadan noget som muhammedansk-dannet, og Navnets Oprindelse hidrører fra den bekendte Øsbeg Khan, der indtil

Aar 1340 regerede over den Gyldne Horde, som var sammensat af en broget Blanding af tyrkiske Elementer.

Khivas Befolkning. Øsbeg Khan var i høj Grad virksom for at udbrede den islamiske Religion, og de, der sluttede sig til denne, kaldte sig derfor Øsbeg, der betød dannede Mennesker i Modsætning til Tyrker, der holdt fast paa deres gamle Schaman-Tro, og som betragtedes som uciviliserede. Saaledes var Betydningen af Navnet hos den Gyldne Horde i det 14. og 15. Aarh; og som saadan gik det videre over Mellemasien. Øsbeg er sammensat af Øs, der betyder ægte eller fortræffelig og Beg, der betyder Herre, Fyrste eller Høvding, altsaa en ægte, rigtig Fyrste. Det forekommer hos Mayarerne, da de viste sig i Europa og fandtes som Person- og Slægtsnavn i 11. og 12. Aarh. i Ungarn.

Disse Øsbeger, der oprindeligt bestod af mange forskellige Elementer blandt Nomaderne fra Nord og Øst, som fulgte Scheibanis Hær fra Egnen om Jaxartes (Floden Sir Darja) mod Syd, og som politisk Samlingsnavn førte Navnet Øsbeg, var det, der i Begyndelsen af det 16. Aarh. slog sig ned i Landene omkring Oxus (Amu Darja), smeltede sammen med de tyrkiske Folk, der allerede lange Tider forinden havde bosat sig imellem den ældste Befolkning i Mellem- og Centralasiens Oaser og Byer, og som selvfølgelig, kan man sikkert sige, har forberedt Scheibanis Hærs Komme. Til hvilken Fraktion af Tyrkerne, disse halvt eller helt bosiddende tyrkiske Folk har hørt, er det umuligt at sige noget om. Men af tyrkiske Stednavne, der allerede var kendt i Oldtiden, fremgaar det utvivlsomt, at allerede i forhistorisk Tid enkelte Tyrker havde vænnet sig af med Vandrelivet og bosat sig hist og her mellem de iranske Folk, der før den tyrkiske Invasion dannede Grundlaget for den bosiddende, agerdyrkende Befolkning i Landene omkring Amu- og Sir Darja. Fra den gamle iranske Befolkning, Oxus og Jaxartes Landenes Urbefolkning, saa langt vi kan gaa tilbage i Tiden, stammer al Kultur i disse Egne. Kulturen og den fast bosiddendes hele Eksistens beroede og beror paa den kunstige Vanding, Irrigationen, (Kanaliseringen), og denne er indrettet af Iranere, og paa denne lever den tyrkiske Race videre. De ældste Byers geografiske Nomenklatur viser tydeligt, at Iranerne ved Oxus og Jaxartes her havde deres faste Hjem, og uden Tvivl har de haft en betydelig Kultur, særlig Landbrugskultur; thi de hylde Zoroasters

Lære, og denne var i Modsætning til Islam Agerbruget meget gunstig. Men vi ved ikke meget om den iranske Kulturtid, eller før-islamiske Tid i Mellem- og Centralasien, ja endog kun lidt om den tidligste islamiske Periode.

Vi maa i den Henseende søge i Avestaen (Zend Avesta), de zoroastriske Religionsbøger, og her faar vi at vide, at Avestaen kender Khiva eller Kharezem under den ældre Form af sit Navn »Hvarizm«, der betyder Frugtland og er meget betegnende, idet det fremhæver Modsætningen imellem de frugtbare Oaser ved nedre Amu Darja og de omliggende Ørkener. Det, at Avestaen nævner Hvarizm, bekræfter Iranernes Beboelse af Khiva, og efter Albirûnis Kronologi skal de ældste Beboelser i Kharezem være grundet c. 1300 Aar f. Chr. Senere finder vi Landskabet nævnt under Navn af Uvarazmi i Kong Darius Provincesliste i Indskrifterne ved Behistan eller Behistun i Persien (Se Rawlinson og Jackson samt Olufsen, Geogr. Tidskr., Bd. 25, S. 54).

Sandsynligheden taler for, at den tyrkiske Indvandring i Khivas iranske Periode har fundet Sted fra Øst og Nordøst over Egnene ved den nedre og mellemste Jaxartes, og derefter er den vandret over til den højre Oxusbred. Kharezem synes at have været den af de iranske Stater i Mellem Asien, der sidst har faaet en fast bosiddende tyrkisk Befolkning, og et historisk Holdepunkt har vi i hvert Fald fra Araberne, der i deres Kampe paa højre Bred af Oxus straks stødte paa Tyrker; men vi ved ganske vist ikke, hvad det var for en tyrkisk Nationalitet, der optraadte.

Det første Slag fik de iranske Folk i Mellem- og Centralasien af Mongolerne, og de fik deres Dødstød i den mongolske Tid, da Tyrkerne, der vel var Hovedstyrken i de mongolske Hære, vandt fuldstændig Overhaand. Da Timur (Tamerlan) optraadte imod de saakaldte Djagataider i den sidste Halvdel af det 14. Aarh., da var dette i Virkeligheden en Kamp i Oxus og Jaxartes Landene imellem Mongolerne og Tyrkerne. De mange sammenhobede tyrkiske Elementer havde antaget Navnet Djagatai som et politisk- og Æresnavn, og der findes endnu en Slægt blandt Usbejerne, der fører dette Navn. Denne Families Anseelse er endnu saa stor, at ved en ny Khans Tronbestigelse i Khiva, bærer Asakalerne (Hvidskæggene eller de Ældste) af denne Stamme den nyvalgte Fyrste paa et hvidt Filttæppe. Navnet Djagatai havde under Mongolerne den samme Betydning som Øsbeg fik under Tyrkerne.

Usbeger af reneste Type er talrigst i Khiva, desuden findes de i større Antal i Syd-Bokhara og det tilgrænsende afghanske Turkestan. I Khiva og omliggende Egne er det fint at være Usbeg, og baade Tadsjiker og Kirgisere holder meget af at kalde sig Øsbeg, Øsbag, Usbeg eller Usbek.

I Khiva er Befolkningen paa den venstre Bred af Amu Darja med Undtagelse af Turkomannerne og nogle Tadsjiker i Byerne gennemgaaende usbegisk.

Usbegerne er i Khiva en Type, der har holdt sig ret ublandt fra gammel Tid i Modsætning til Bokharas og Turkestans Usbeger, der ofte, især i Byerne, ganske er smeltede sammen med de der boende Sarter. De har Middelhøjde, en mere sammentrængt Legemsbygning end Turkomannerne, højere end Kirgiserne (Kasakkerne), men ikke saa kraftige som Karakalpakerne, der baade paa Grund af deres Størrelse og andre Egenskaber vækker Opsigt, naar de viser sig i Khivas Byer. Øsbegerne har et ovalt Hoved, langlige Øjne, tyk Næse, stor Mund og rund Hage. Hudfarven er hvidere end hos Tadsjikerne, og Haaret, der især har en brun Farve, er stærkere end hos Turkomannerne.

Usbegerne deler sig i de Bosiddende og Halvnomaderne. De første lever næsten udelukkende af Agerbrug og driver sjælden Handel eller Industri. Navnlig er de paa den højre Oxusbred sande Mønstre paa Landmænd. De har lært Irrigationen af Iranerne og er bleven hjulplne i den Henseende i høj Grad af de persiske Slaver, der i sin Tid ja, lige til Halvfjerterne i det 19. Aarh. i Mængde slæbtes til Khiva og Bokhara af Turkomannerne, og som var vante til kunstig Vanding hjemmefra.

Man har lidt vanskeligt, naar man færdes i Khiva, ved at tænke sig den tunge usbegiske Landmand, der passer saa udmærket hag en Plov, som Centralasiens Erobrer, og dog er han parat til at svinge sig i Sadlen og drage Sværdet, naar det gøres fornødent. Embedsklassen eller Aristokratiet i Khiva fører Navnet Spahi, d. v. s. Krigsmand, og disse hverver Soldaterne (Nøker).

Til at drive Handel er Usbegen for tung, og hans Ipdats i Industrien er ikke meget værd. Han befinder sig bedst i den fri Natur ude paa sine Marker, ligger helst om Sommeren i et luftigt Filttelt indenfor sine høje Mure og om Vinteren i sin faste Ler-Bolig (Tim).

Helst vilde han vel nok være Nomade, og for Eks. i Syd-Bokhara findes adskillige Usbeger, der

er Hel-Nomader; men i Khiva er der for lidt Plads hertil. Her nøjes man med Halvnomadisme, naar det gaar højt, og man ser da ofte i Khiva om Sommeren store Samlinger af Telte, hvorfor de første Europæere, der kom hertil, bragte Efterretning om, at Khiva kun bestod af lutter Teltlejre.

Grundtonen i Usbegens Karakter er Ærlighed, Trofasthed, Alvor og Mandighed, lutter tyrkiske Dyder, d. v. s. hos dem, der som den khivinske Usbeg har bevaret sin Originalitet. Han er tung i Vendingen og utrolig tavs. Det er den mest tavse Race, jeg har truffet i Mellem- og Centralasien. Ofte kan der gaa Minutter, inden man faar et Ord ud af ham, hvilket til en Begyndelse virker meget irriterende. At faa hans Mund paa Gled lykkes aldrig, han taler i korte Sætninger og er meget mistroisk overfor veltalende Folk, som han betragter som ræveagtige. Han ynder derfor ikke den iranske Race, Tadsjikerne, der ofte har afleveret et helt Foredrag, inden Usbegen har aabnet Munden. Som Ideal paa jordisk Fuldkommenhed betragter han Krigeren uden Frygt, en Mand med Mod og Troskab, der taler lige ud, handler uden Omsvøb og ser lige ud. Disse Egenskaber, mener Usbgen, ikke er egnede for en Haandværker (Kasib) eller Købmand (Saudakar). Selv Gejstligheden betragter den ellers fromme islamiske Usbeg kun som Tjenere og Raadgivere, der er sendt ham af Gud. Dajimolla kalder man i Khiva Teologerne, det betyder Onkel Molla, og er et Slags Æresnavn, der svarer til, at vi i gamle Dage kaldte Præsten Fader. Men alligevel sætter de ikke Mollaen særlig højt, da Ordsproget: »To Mollaer udgør et Menneske; en Molla er kun et halvt Menneske« er almindelig kendt i Khiva. Benævnelsen Dajimolla er ganske særegen for Khiva, ligesom man heller ikke maa vente at finde mange Usbeger af den Sløbning i det øvrige Mellem- og Centralasien, jeg her har beskrevet.

Familieforhold. Den berømte Opdagelsesrejsende Wambery skrev, at hos Usbegerne i Khiva har mange smukke Træk i deres patriarkalske Liv holdt sig. Saaledes kan Usbegernes Familieforhold betegnes som et sandt Mønsterbillede. Senere Rejsende har heri modsagt Wambery, men, som han siger, har disse ikke været tilstrækkeligt inde i muhammedanske Forhold eller talt Usbegernes Sprog og har derfor ikke haft Forudsætninger for at bedømme Sagen upartisk. Jeg havde i hvert Fald det forud for flere andre Rejsende, at jeg talte de

Indfødtes Sprog, og jeg tror at kunne give Wambery Ret i al Almindelighed, om end Betegnelsen »Mønsterbillede« turde være vel superlativisk. Udenfor de højeste Kredse er Polygami saaledes meget sjældnere end i Bokhara og Turkestan. Usbegen behandler sin Kone meget bedre end Sarten og Tadsjiken i det øvrige Mellem- og Centralasien, og ligesom Wambery har jeg haft Lejlighed til ofte at se den Agtelse og Ærefrygt, Børnene viser Forældrene, og i det hele taget den Ærbødighed unge Mennesker viser de ældre. Træder Faderen ind i Stuen, hvor de yngre Medlemmer har anbragt sig liggende paa Tæpper og Maatter, rejser de sig øjeblikkelig op, og det gælder ikke alene for de yngre Børn, men Sønner paa 30—40 Aar. Kommer Sønnen ind for at overbringe en eller anden Besked til Faderen i Huset, bliver han staaende ved Døren og aabner ikke Munden, før der er givet ham Tegn dertil af Faderen. Det falder ikke Børnene ind at snakke i Munden paa Forældrene eller de ældre. De staar tavse op i de ældres Nærværelse, sætter sig først ned efter et givet Tegn dertil og taler kun, naar de bliver spurgt eller faar Ordre til at tale. At røge Tobak, hvad forøvrigt ikke er tilladt Muselmændene, i Forældrenes Nærværelse kan ikke tænkes hos Usbegerne i Khiva. Medens Europæerne i de muhammedanske Lande omkring Middelhavet vanskelig kan undgaa at have en Sværm mere eller mindre uartlige og tiggende Unger efter sig og ligeledes en Hob paatrængende Dagdrivere i ældre Udgaver, finder dette aldrig Sted i Khiva.

I Omgangen med det kvindelige Køn har Usbegerne naturligvis for de ydre Formers Vedkommende de samme unaturlige Love som andre Islamer; men indenfor deres fire Vægge hersker stadig Normen for det primitive, frie Nomadeliv fra Fortiden, og Hustruen »Bige« hersker oftest her med samme Frihed som i et europæisk Familieliv.

Trods Aarhundrede lang islamisk Indflydelse sluttet Giftermal ikke af Forældrene, men af de unge Folk selv, der besøger hinanden gensidig og knytter Forbindelser. I det hele gaar det meget mindre formelt og ceremonielt til end i Bokhara og Turkestan, ja endog mindre end hos Nomaderne paa Steppen; man kunde fristes til at sige, at alt helst hos Usbegerne skal gaa lige ud ad Landevejen Den saakaldte Sautschi Khatun (Kærlighedsbudbringersken), der spiller en saa stor Rolle hos alle tyrkiske Folkeslag, figurerer kun paa Grund af

Anstanden, og efterat Forældrene er bleven enige om en bestemt »Kalym«, den Sum, der betales for Pigen som Følge af den Arbejdskraft, hendes Hjem derved mister, fejres Forlovelsen med et Spisegilde i Brudens Hus. Hvad Kalym angaar, da holder man sig mest til det gammel-ariske Nital, saaledes 9 Heste, Køer, Faar eller Kameler eller sammes Værdi i andre Genstande. Brylluppet (Toj) følger snart efter og varer i to Dage. Den første Dag tilbringer Brudgommen i Selskab med 10 Venner og Bruden i Selskab med 10 Veninder, helst ude i det Fri, og om Aftenen foregaar da Vielsen (Nikiah).

Den anden Dag gaar Brudehjemførelsen for sig, og i et stort Optog af Mænd til Hest og Kvinder i Vogne ledsages Bruden under Jubel og Sang til Brudgommens Hus, hvori og hvorved finder forskellige Forlystelser Sted. Saaledes udføres der Væddekampe, Vædderidt og Kökbüri, hvorunder dog kun unge Mænd rider og ikke som hos Nomaderne tillige Pigerne; ganske simpelt som Følge af, at de ikke er vant til denne Sport, der jo hos Nomaderne er en Nødvendighed.

Forlystelser. Større, om man saa vil sige, offentlige, Forlystelser i Khiva er altid lejlighedsvis. Naar en velstaaende Mand fejrer en Fest i en eller anden Anledning, bliver de nærmeste indbudt; men forøvrigt strømmer alle nærboende til Festhuset for mulig at faa en lille Del i Glæderne, af hvilke Maden ikke spiller den mindste Rolle. Det betragtes som en Selvfølge, at enhver, der har Lyst, holder sig til, hvorved den private Familiefest altsaa bliver til en offentlig Forlystelse, og jo rigere Festgiveren er, jo større Forsamlinger trækker der til. Ved Bryllupper, Fødsler af Drengbørn, Navngivning etc. foregaar, alt efter Evne, større eller mindre Spisegilder, hvorved saa mange som muligt bevæertes, og efter Spisningen foregaar forskellige Forlystelser, som har ældgammel Oprindelse.

En af de mest yndede er Vædderidt. Dette spiller en stor Rolle hos alle Nomader, selvfølgelig kan man sige, da disse baade for Mænds og Kvinders Vedkommende altid er i Sadlen; men ogsaa hos de fastboende Usbeger holder denne Sport sig stadig; thi omend de færdes mest paa Hjul, er dog Ride-dyret et væsentligt Transportmiddel.

Medens Nomaderne ofte udstrækker deres Vædderidt til flere Mil, maa Usbegerne i Khiva nøjes med kortere Strækninger paa plane Pladser imellem Kanalerne eller paa en fast Halvørkenplads udenfor Byerne. Her forsamler Rytterne sig i deres

fineste Puds og viser sig for Festens Publikum. Trompetblæsere og Trommeslagere forkynder nu, at Kampen skal begynde, og i enkelte Grupper ad Gangen rides der frem og tilbage et vist Antal Gange imellem to nærmere betegnede Punkter. Festgiverne uddeler Præmier til de Vindende i Form af Klædningsstykker, Kameler, Heste eller Faar alt efter Værtens Evne, og meget ofte er Gevinsterne store, hvad der selvfølgelig forøger Spændingen.

Et andet Vædderidt »Baiga« består i, at en Rytter farer afsted med et Lam eller en Ged med sig paa Sadlen. Andre Ryttere forfølger ham, og det er nu Kunsten i susende Galop at ride forbi og snappe Dyret med et Greb fra ham. Dette Væddeløb hedder »Kök büri« (grønne Ulv). Det er det samme Vædderidt, der under en lidt anden Form udøves af Turkomanner og Kirgisere. Her er det en ung Pige, der sidder med Lammet eller Geden; hun forfølges af unge Mænd, der, hvis de kan snappe Dyret fra hende, har Ret til et Kys.

Khivas National-Tamascha (Tamascha betyder Leg eller Forlystelse) er dog Vædderkampen. Enhver nogenlunde velstillet Mand holder en Kamp-Vædder, der holdes bunden i Huset i en Jærnkæde, ikke uden Grund, da disse Dyr er ret farlige. Naar Dagen for en Væddekamp er bestemt, flokkes Folk paa den til Kampen bestemte aabne Plads, i Reglen Torvepladsen, med deres Væddere, der bindes ved solide Pæle. Vædderne beses og beundres som Væddeløbsheste i Europa, og der bliver stor Sensation, naar to af de berømteste Væddere, der altid tilhører et Par af de fornemste Mænd, skal kæmpe mod hinanden. Er det saadanne Berømtheder, der skal fremføres, bliver de først fremvist paa en tæppebelagt Tribune, forinden Kampen gaar for sig.

To og to efterhaanden slippes nu Vædderne løs paa hinanden og ve den Vogter, der ved Løsslipningen ikke kommer væk i en Fart, han bliver saa sikkert som noget løbet over Ende, saa rasende, hurtigt og vildt farer Dyrene mod hinanden, saa det knager i Pandeskallerne, naar de mægtige, krummede Horn, der dækker over de vilde, blodskudte Øjne, støder sammen. Efter hvert voldsomt Sammenstød trækker Vædderne sig langsomt tilbage, sunder sig lidt, stamper i Jorden og farer atter imod hinanden. Oftest hænder det, at den ene Vædder bliver træt, vender Ryggen til sin Modstander og stikker af, hvorefter den udpibes af det forsamlende Publikum. Men det hænder ogsaa, at ingen

af dem giver tabt, før den ene ligger paa Valen, med Modstanderens Horn stukket igennem sin Pandeskal. Under Kampen opildnes de kæmpende stadig ved Tilraab fra Publikum, der fuldstændig rives med af Spillet.

Den, hvis Vædder har vundet, faar som Regel en Kaftan (Chalat) eller det overvundne Dyr.

Gamle Parserskikke og Parserovertro. Hos Usbejerne i Khiva, der maa regnes for de mest ægte af alle Usbeger, findes, som forøvrigt blandt alle Muhammedanere i Oxus og Jaxarteslandene, Rester af Fortidens Overtro eller Religion, hvad man nu vil kalde det. Jeg har berettet herom i flere Afhandlinger til helt ned i Pamirs sydligste Dale.

Fra Usbegernes Forgængere, de gamle Iranere, Zoroastrierne eller Avestafolket, som de ogsaa kaldes efter Avestaen, er der i Khiva bevaret adskillige religiøse Skikke fra Zoroastertiden, hvilket yderligere tyder paa, at Tyrker med deres hedenske Tro, Schamanisme, har været bosat mellem Zoroastrierne i Khiva. (Avestafolket kaldes ogsaa Parsere eller Parsi; det kalder de sig selv. Gebrer kalder Perserne dem, der endnu bor i Persien (i Teheran, Kirman og Jesd). Perserne kalder dem ogsaa atesch perest og Sarterne i Mellemasien atasch parast. Det betyder Ildtilbedere, og denne Benævnelse er ogsaa almindelig i Europa; men den er ganske urigtig; thi Parserne tilbeder ikke Ilden; den er kun et Symbol for dem. En rettroende Muhammedaner nævner ikke dette Ord uden en vis Gysen; det bringer hans Tanke hen paa noget skrækkeligt gudsforgaaent).

Saaledes fejres Norus- eller Naurusfesten, den parsiske Nytaarsfest ved Foraarsjævndøgn i Khiva ligesom i Persien. Den kendes ogsaa endnu i Bokhara, men spiller ikke nær den Rolle som i Khiva. Usbejerne springer omkring Risbaalet eller Halmilden ganske som Parserne eller Gebrerne i Jesd og i Kirman i Persien. Naar den unge Hustru for første Gang betræder sin Mands Hus, tændes der foran det et Baal for at jage de onde Aander bort, og hun maa ikke vende Ryggen til det, men gaa ærbødig og ærefrygtfuld forbi. At spytte i Ild eller kaste Snavs paa den undgaas strængt. Det samme er for Resten Tilfældet hos mange Nomader. Men Usbejerne i Khiva er endnu ene blandt Islamerne om at hylde Solen, denne brændende Lyskugle, der ellers er de flestes Skræk i Sommertiden, men de gør det ogsaa først ved Solnedgang, idet Straalerne

fra den nedgaaende Sol tilskrives en stor Kraft som Helbredelsesmiddel. Utænkeligt er det ikke, at der ligger noget reelt til Grund herfor, i hvert Fald er den frygtelig brændende Sol midt paa Dagen ikke sundhedsbringende. Derimod kan det nok tænkes, at de blidere Straaler under Nedgangen kan virke stimulerende paa Patienter. Solnedgangen i Khiva er i de varmeste Sommermaaneder, naar Solen staar højt, altsaa gaar ned langt om ad Nord til, noget af det prægtigste, jeg i den Retning har set i Asien. Naar Solen sænker sig ned i Amu Darja eller i Ørkenen mod Nord, antager den det vidunderligste nuancerede, gullige Farvespil, og de blide Lysninger, der udgaar fra den, naar den er paa en Snes Grader over Horisonten til selve dens Forsvinden, er en Naturnydelse af høj Rang. Selv farlig syge Personer bliver da baaret ud, for at den nedgaaende Sols Straaler kan lyse paa dem. Og saa Ilden tilskriver de en særlig helbredende Kraft og man ser ofte syge Mennesker blive baaret omkring Ilden.

Selv gammel-iranske Myter har holdt sig hos Usbegerne i Khiva. Havfruen, »Rude paje«, en Slags Loreley i Amu Darja viser sig ofte for de mange khivinske Skippere, der færdes paa Floden og indgyder dem frygtelig Skræk. Hun er ellers en vidunderlig smuk Dame, hvad Overkroppen angaar, men er forsynet med talrige Ben og Fødder, der ligesom en Samling Tarme er slynget ind imellem hverandre. Naar hun viser sig, ønsker Skipperen, at han var i Havn; thi hendes Tilsynkomst betyder altid Ulykker. Rude paje detyder Tarmfødder. Den saakaldte Gul eller Guli bejaban, en Slags Steppetrold, der i Persien optræder i Ørkenen Kavir, driver ligeledes sit Uvæsen i Khiva især paa Randen af Ust-Urt.

Af onde og drilaglige Aander spiller dog ingen større Rolle end den gammel-iranske Dev og Djin, som vi kender fra Zoroastertiden. Den kaldes her for Diw eller Dew og Djin, Adjin eller Adjinnah. Dette zoroastiske Djævlapak optræder mere som en Slags Nisser og Trolde. De er til Stede næsten alle Vegne, i Skove eller Djungel ved Amu Darja, i Ørkenklitter, ved gamle Grave, Ruiner af Huse og gamle Fæstninger, i Rørskovene og Klipperne ved Oxus-Katarakten. Hele Luften kan paa sine Steder være fuld af Djinner eller Adjinner, medens Dewerne mere som en Slags Trolde sidder og kukkelurer i Jorden. Overalt i det muhammedanske Indre-Asien er Aandeplogen, om man saa kan sige,

karakteristisk, men intet Sted var det dog saa galt som i Khiva. Utallige Steder ved Amu Darjas Bredder turde Baadfolkene ikke lande og overnatte paa Grund af Djinner. Det hjalp ikke, at jeg tilbød dem at anbringe mit Leje paa det værste Aandedsted; thi saa fik jeg kun til Svar: »Ja, Tak, Ferenghierne falder Djinnerne ikke over, de er kun farlige for Muselmænd«. Gik jeg ind i en gammel Ruin ved Amu Darjas Bred, holdt Folkene sig altid tilbage og varskoede mig ved Tilraab om, at jeg skulde tage mig i Agt; thi i dette eller hint gamle Taarn sad en Dew og lurede, og det, at jeg ganske ignorerede Dewen, og der ikke hændte mig noget galt, formindskede aldeles ikke deres Frygt for dette Væsen. I Hazaraspe stod en hel Forsamling af Byens Autoriteter ærefrygtsfulde og frygtlosme udenfor Ruinerne af et gammelt Hjørnefæstnings-taarn, medens jeg gik op i Taarnresterne; her huserede en meget farlig gammel Dew. Med Løfte om at tage mig af Dewen med min Revolver og Ridepisk, hvis han viste sig, opfordrede jeg dem til at komme op til mig; men ikke en eneste vovede sig derop. Da jeg kom ned fik jeg mange Forespørgsler, om jeg havde set Dewen, hvilket jeg desværre maatte besvare benægtende. Luften er i Khiva praktisk talt fuld af Djinner, og Jorden fuld af Dewer, og det overvejende Antal af Sygdomme, ulykkelige Hændelser og Uheld stammer fra Adjinner og Dewer.

Over hele det muhammedanske Asien spiller den tidligere Lysets Gud i Zoroasters Lære Ormusd eller Ormasd en Rolle som ond Aand eller drilaglig Trold. Nogle Steder optræder han som Mand, andre Steder som en gammel Kvinde. I Khiva kaldes han Almasdé, andre Steder udtales det Alvasdé og er især paa Spil efter unge Piger og smukke Koner, der skærmer sig mod hans Anslag ved at sætte en Dusk Uglefjer i Hovedtøjet; thi saavel Almasdé som Fuglene kan ikke lide Uglen. Disse Uglefjer lever forøvrigt stærkt op i de khivinske Dammers lidt kedsommelige Spadseredragter.

Baade mod Almasdé og andre onde Aander skærmer Kvinderne sig ved at sy skrevne Bønner ind i smaa trekantede Tøjfuteraler, som de ophænger i Snore paa Brysterne og Skuldrene, og baade paa Brysterne og Huerne har baade Mænd og Kvinder paasyet smaa Sølv- eller Guldteuis, der har Form som en Cigarslukker. I disse gemmes de af de islamiske Gejstlige for Tilfældet opskrevne Bønner eller Koranvers.

Slaveriet. Resultatet af Russernes sejrige Felttog mod Khiva var bl. a., at ca. 4000 Slaver, nogle nævner kun 2500; men i hvert Fald et betydeligt Antal blev sat i Frihed. Khivas Suveræn blev tvunget til at udstede følgende Publikation: »Jeg Seit Mohammed Rahim Bahadur Khan befaler af Højagtelse for Ruslands Kejser, alle mine Undersaater at sætte alle Slaver i mit Khanat i Frihed. Fra nu af er Slaveriet i mine Stater afskaffet for evige Tider. Maatte dette Bevis paa Humanitet blive til evig Venskab og Agtelse imellem mit sejrige Folk og det store Rusland«.

Resultatet af Slavernes Frigivning var for en Tid til stor Skade for Khivas Agerbrug, idet Markarbejdet og Kanaliseringen for den væsentligste Del var blevet besørget af Iranere, i hvem den gamle Irrigations-Tradition stadig havde holdt sig. I Aarhundreder var der bleven tilført de centralasiatiske Markeder Mængder af Slaver fra de til Transkaspien grænsende persiske Provinser, hvis Beboere blev overfaldet i deres Landsbyer af Turkomanerne i Merv og omliggende Oaser. Eller de bestod af russiske Kosakker eller russiske Fiskere, som Kirgiserne indfangede paa og omkring det kaspiske Hav og slæbte dem bort i Slaveriet.

I Almindelighed beholdt Røverne ikke de Fangne ret længe. Kunde de skaffe Løsepenge, blev de sat i Frihed og ellers overgivet til Slavehandlere, der i større og mindre samlede Karavaner transporterede dem, oftest paa den grusomste Maade, til de større Byer og især da til Khiva og Bokhara, hvis Regenter protegerede Slavehandlen. Her paa disse Byers Torve blev Slaverne solgt, som om de var Kvæg.

Da Koranen forbyder at sælge de rettroende som Slaver, røvede Slavejægerne kun Vantro (Kafirer eller Giaurer). Ofte tvang dog Slavehandlerne med Pysken rettroende Muselmænd til at indrømme, at de var Kafirer, og med Perserne kom de ud over det kildne Punkt ved at paastaa, at de schiitiske Persere ikke var Muselmænd, fordi de selv var Sunnitter.

Afghanerne, der paa den Tid ogsaa for en stor Del var Schiiter, gik det paa samme Maade; men de havde dog større Respekt for dette krigeriske Folkefærd, der til Tider tog meget skrappe Repressalier. Derimod er det ganske mærkeligt, at Jøderne aldrig toges til Slaver; der var ingen, der vilde have den foragtede Race hos sig. De betragtedes og betragtes stadig endnu af Muselmændene som nogle uhumske Aber eller i det hele som

Personer, man gaar udenom, hvad Jøderne som Helhed har haft Glæde af, trods deres Stilling paa anden Maade trykkedes. Dog Jøderne har ogsaa haft en Beskyttelse i, at deres mange Profeter anerkendes som Islams Profeter.

De flittige og intelligente Iranere var meget søgt som Slaver, og dem kan Khiva takke for sit nuværende gode Land- og Havebrug, som er det bedste i hele Centralasien.

Fortrinsvis røvedes dog russiske Slaver, der stod højest i Pris paa Grund af deres Styrke, og de persiske Kvinder var paa Grund af deres Skønhed de mest yndede feminine Objekter. Til Tider har der været c. 3000 russiske Undersaater som Slaver i Khiva ligesom i Bokhara og Samarkand. Overfor Russerne var det særlig Kirgiserne, der boede nærmest Russerne, der var virksomme som Slavejægere, og det gik endog saa vidt, at de røvede russiske Landmænd fra Vestsiden af Ural.

Khanen tog en Tiendedel af Slaverne som Tribut, og dannede af de russiske en Garde og af Kosakkerne Artillerister. Herved blev disses Stilling ganske taalelig. Røvede Børn opdroges i den islamske Tro.

Undertiden kunde det naturligvis hændes, at særlig velbavede Slaver (Kul) kunde stige til høje Poster; men det var selvfølgelig en Sjældenhed. De fleste af disse ulykkelige Mennesker maatte arbejde haardt, fik kun slet Beklædning og daarlig Ernæring og i hvert Fald aldrig mere end det, der for det Arbejdes Skyld, der skulde præsteres, kunde betale sig at give dem. Slaverne kostede imidlertid mange Penge, saa det var sjældent, at de straffedes med Døden, hvorimod Piskeslag, Afskæring af Øren, Næse, eller Udstikning af et Øje hørte til de almindelige Straffe.

Prisen paa Slaver afgang som med andre Varer af Efterspørgsel og Tilbud. Kunde Turkomanerne kaste en stor Mængde Slaver paa Markedet, sank deres Værdi betydeligt. General Annenkof, der byggede Banen fra Kaspiahavet igennem Kara Kum, fortæller, at man i 1860 kunde købe Slaver for c. 20 Kr., medens den almindelige Pris var imellem 6-800 Kr. Prisen rettede sig naturligvis efter Slavernes Alder, saaledes var Prisen i Khiva paa mandlige Slaver fra 10-15 Aar 40 Tilla (1 Tilla (Guldmønt) = 14 Kr.), fra 15-25 Aar 60 Tilla og fra 25-40 Aar 70-80 Tilla. Smukke Slavinder fra 10-15 Aar 70-80 Tilla, fra 15-25 Aar 50-60 Tilla, fra 25-40 Aar 40 Tilla.

Slaverne var iøvrigt ikke prisgivet livsvarigt Slaveri. De kunde bl. a. løskøbe sig, hvis de kunde skaffe en Sum, der væsenlig oversteg, den der var betalt for dem og ved at overgaa til den muhammedanske Religion. Det var ikke saa faa Russere, der overgik til Islam. Mange forsøgte at flygte; men Flugten var meget besværlig; thi i Stepperne Nord for Khiva risikerede de at blive fanget af Kirgiserne og atter solgt paany, og kom de i deres tidligere Hververs Besiddelse, ventede der dem grusomme Straffe.

Lige fra 1620 til Indtagelsen af Khiva har Rusland forsøgt at faa Slaverne frigivet ad diplomatisk Vej. Alle de Gesandtskaber, der i Aarenes

Løb blev sendt til Khiva, bragte altid nogle for uhyre Summer løskøble Russere med sig tilbage og ved Indtagelsen af Khiva fandtes der endnu kun 21 russiske Slaver foruden 25000 persiske, som alle blev sat i Frihed. Af Frygt for Rusland havde Khanen forinden Indtagelsen ladet flere Hundrede russiske Slaver frigive.

Fra de i Tidernes Løb røvede persiske Slaver og Slavinder stammer de mange iranske Typer, der findes i Khiva imellem Usbegerne, og som hører til de smukkeste blandt Befolkningen. Ved Skønhed udmærker Usbegerne sig ikke.

Min Rejse til Khiva er beskrevet i Geogr. Tidsskrift Bd. 15. S. 121 med Illstr. og Kort.

Professor, Dr. phil. H. P. Steensby.

død d. 20. Oktober 1920.

Paa Hjemvejen fra en Studierejse i Nordamerika er Professor H. P. Steensby pludselig død, 20 Oktober 1920. Hermed er afsluttet eller rettere afbrudt et Liv, der var viet Videnskaben og som ikke var levet forgæves, skønt det ikke naaede at indfri alle de Løfter, det havde givet.

Den Ild, der brænder i alle sande Videnskabsmænds Hjærter, havde Steensby sin fulde Part af. Hvad der kendetegnede ham var frodig Iderigdom og Friskhed i Opfattelsen af videnskabelige Problemer. Friskhed og Fantasi er værdifulde Forskerensgenskaber. Hos Steensby gav de sig Udslag i nye, undertiden overraskende Synspunkter og Hypoteser. At Ideerne lejlighedsvis kunde fange ham ind og hindre ham i klart at vurdere Kendsgeneringer, der stod Ideerne i Vejen, eller faa ham til at bygge højere, end det forhaandenværende Materiale tillod, er en Skæbne, som mange fortræffelige Videnskabsdyrkere maa dele. Særlig vanskelig var desuden den Vej, han fulgte; Kulturgeografien er et Felt, der endnu er overmaade lidet opdyrket, og som stiller meget store Krav i Retning af Viden, Kombinationsevne og Tankeklarhed.

Interessen for Kulturhistorie var tidlig vaagen hos Steensby. Til den føjede sig Trangen til naturvidenskabelig Erkendelse. Som Studiefag ved Universitetet valgte han Naturhistorie og Geografi med Etnografi som Speciale. Skønt Etnografi er en kulturhistorisk Videnskab, har den nogle af sine bedste Dyrkere blandt Mænd med naturvidenskabelig Uddannelse. Steensby var stærkt etnografisk interesseret og har muligvis en Tid tænkt sig en etnografisk Løbebane. Hans egentlige Felt blev dog det kulturgeografiske eller »Antropogeografien«, som han foretrak at kalde det. Den menneskelige Kulturs Tilpasning til Naturforholdene var hans Hovedproblem. Men ad den antropogeografiske Forsknings Vej søgte han at løse Spørgsmaal af væsentlig kulturhistorisk Art. saasom Eskimokulturens Oprindelse og Vandringsveje. De Skildringer af Eskimokulturens

Lokalformer i deres Afluængighed af det geografiske Milieu, som han gav i sin Doktordisputats »Om Eskimokulturens Oprindelse«, er utvivlsomt det værdifuldeste, han har skrevet. Hos de amerikanske Etnografer vakte dette Arbejde dog først den Interesse, det med Rette kunde gøre Krav paa, da det efter en Aarrækkes Forløb udkom i ændret og udvidet Skikkelse som »An anthropogeographical study of the origin of the Eskimo culture«. Dr. Clark Wissler, som indtager en Førerstilling indenfor Nordamerikas etnografiske Videnskab, gav Steensbys Bog en særdeles velvillig Anmeldelse i »American Anthropologist« for 1918; han gjorde ganske vist heri opmærksom paa nogle af Bogens etnografiske Mangler og polemiserede imod Forsøget paa at løse rent kulturhistoriske Spørgsmaal ad geografisk Vej, men sluttede dog med at karakterisere Arbejdet som »a most suggestive and stimulating paper. Every student of general cultural problems should read it«.

En Rejse til Grønland 1909 gav fyldige Resultater, som nedlagdes i forskellige Afhandlinger i »Meddelelser om Grønland« (Contributions to the Ethnology and Anthropogeography of the Polar Eskimos. Etnografiske og antropogeografiske Rejsestudier i Nord-Grønland 1909).

Men ogsaa andre Himmelstrøg og Kulturproblemer end de arktiske talte til Steensbys Forskertrang. Agerbrugets Udviklingshistorie var et af de Emner, der optog ham stærkt. Paa en Rejse i Algier og Tunis 1908 fik han især Lejlighed til at studere Agervanding; i en Artikel-Serie i Geografisk Tidsskrift 1908-10 nedlagde han Resultaterne af denne Rejse. Ogsaa senere, efter at han 1911 var blevet Professor i Geografi ved Københavns Universitet, fortsatte han sine Studier over Agerbrugets Udviklingshistorie; han indsamlede nyt Materiale paa en Rejse i Ægypten og Sudan 1913. At han ikke naaede at give sine Agerbruks-Teorier den endelige Udformning og fuldstændige Begrundelse, maa dybt beklages.